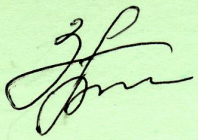
ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Залюбівська Оксана Броніславівна

УДК 378, 808.5(043.3)

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Хмельницький – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Вінницькому національному технічному університеті, Міністерство науки і освіти України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор **Діденко Олександр Васильович**, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, науково-організаційний відділ, провідний науковий співробітник.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор **Гомонюк Олена Михайлівна**, Хмельницький національний університет, кафедра практичної психології та педагогіки, професор кафедри;

кандидат педагогічних наук, доцент **Калаур Світлана Миколаївна**, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи, доцент кафедри.

Захист відбудеться «30» вересня 2015 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.705.03 Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29003.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29003.

Автореферат розісланий «28» серпня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат педагогічних наук,
доцент Ю. І. Сердюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Важливими завданнями сучасної вищої освіти є формування в учасників навчального процесу професійної, соціальної, комунікативної компетентностей, утвердження моральних цінностей, громадянської активності та відповідальності. На цьому акцентовано в програмних документах стратегії розвитку освіти України та Законі України «Про вищу освіту». Означені завдання висувають до викладача вищої школи вимогу володіти переконливим мислемовленням, педагогічною майстерністю в організації навчання на засадах гуманізму, діалогу, співробітництва. Відтак невід'ємною ознакою професіоналізму педагога стає його риторична культура.

Визначального значення формування риторичної культури набуває в підготовці викладачів технічних університетів. Окрім розвитку навичок живого переконливого мовлення, ефективного спілкування та текстотворення, вивчення риторики покликано вирішити специфічне завдання – доповнити структуру особистості магістранта, якій притаманна техноцентрична спрямованість інженера, людиноцентричною спрямованістю педагога, сформувати гуманітарно-інженерне мислення, пріоритетами якого є гуманістична цінність інновацій технічного прогресу, цінність людської особистості, цінність діалогу. Відтак формування риторичної культури магістрантів технічних університетів постає обов'язковою складовою їх підготовки як майбутніх викладачів.

Результати аналізу наукових джерел вказують на те, що питанням теорії і практики формування риторичної культури особистості приділено значну увагу. У працях О. Волкова, О. Зарецької, Є. Клюєва, Т. Ладиженської, Л. Мацько, С. Мінєєвої, Ю. Рождественського та ін. обґрунтовано теоретичні засади риторики. Риторичну культуру педагога розглядають Н. Безменова, Н. Голуб, Н. Іполітова, А. Михальська та ін. І. Тимоніна, Г. Сагач, О. Юніна та ін. підкреслюють необхідність використовувати риторичні знання й уміння для оптимізації навчально-виховного процесу. У працях Б. Буяльського, І. Зязюна, П. Єршова, В. Кан-Калика, А. Капської, В. Сухомлинського та ін. обґрунтовано ідею майстерності слова як інструменту педагогічного впливу.

Різні аспекти методики навчання риторики знайшли своє відображення в дисертаційних дослідженнях Л. Аксьонової, Я. Білоусової, Н. Голуб, Л. Горобець, Г. Сагач та ін. Так, Г. Сагач приділяє увагу системному впливу риторики на суб'єктів навчання. Л. Аксьонова розглядає формування риторичної культури викладача вищого навчального закладу (далі – ВНЗ) в контексті риторичного характеру професійної діяльності. За Н. Голуб, наскрізна ідея риторичного виховання майбутнього вчителя – сприяти його національній самоідентифікації. Формування риторичної культури студентів технічних ВНЗ є предметом дослідження, зокрема, у дисертаціях Л. Анісарової, Т. Габдурахімової. У першій акцентовано увагу на технологічному підході в навчанні риторики, у другій – на самовихованні студентів.

Отож, у сучасній вітчизняній риториці створено теоретичні передумови, існує практичний досвід формування риторичної культури (далі – РК) майбутніх фахівців. Водночас не всі аспекти цього процесу є ґрунтовно

розробленими. Попри значну увагу науковців до РК гуманітаріїв, її формування у фахівців негуманітарної сфери залишається здебільшого поза інтересами дослідників. Серед актуальних педагогічних проблем є обґрунтування педагогічних умов формування РК майбутніх викладачів технічних ВНЗ, визначення діагностичного апарату для з'ясування стану її сформованості, розробка методичних рекомендацій щодо формування РК майбутніх викладачів технічних університетів у процесі їх підготовки в магістратурі.

Посилюють актуальність теми результати пілотного дослідження проблеми. При всій очевидності педагогічного значення РК, упровадження риторики в систему підготовки майбутніх викладачів технічних університетів не відбувається системно: лише в 20 % технічних університетів України, які попали в поле зору, цю навчальну дисципліну внесено до програм підготовки магістрів та аспірантів. Відтак вона недостатньо розроблена в змістовому й методичному аспектах. Очевидними є також *суперечності* між: потребою системи вищої технічної освіти в компетентних викладачах з високою РК і недостатнім рівнем забезпечення відповідних для цього педагогічних умов під час магістерської підготовки; необхідністю покращення підготовки науково-педагогічних кадрів технічних університетів та реальним станом їхньої готовності до використання інноваційних технологій навчання; індивідуальним характером формування РК і недостатньою обґрунтованістю цілей, завдань, змісту, принципів та особливостей здійснення цього процесу в технічних ВНЗ.

Отже, актуальність і практичне значення вирішення наукового завдання, недостатня теоретична розробленість проблеми, а також необхідність подолання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів у процесі магістерської підготовки».

Зв'язок роботи з науковими напрямами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до плану наукової і науково-організаційної діяльності Вінницького національного технічного університету (далі – ВНТУ) у межах науково-дослідних робіт:

«Дослідження змісту духовних потреб студентів технічного університету та розробка методик виховання гуманістичних орієнтацій спеціалістів в системі вищої освіти» (шифр НДР 72-Д-210, номер державної реєстрації 0199U004246), де роль автора полягала у виявленні рівнів духовних потреб студентів технічного університету, рівнів мовленнєвої культури магістрантів і розробці методик викладання й виховання магістрантів у курсі «Основи риторики»;

«Гуманізація освіти: проблеми, тенденції, перспективи» (шифр 73КІ), де роль автора полягала в дослідженні значення навчальної дисципліни «Основи риторики» у формуванні цілісної культури фахівця як активного суб'єкта культури та удосконаленні технології формування РК магістрантів у межах означеної навчальної дисципліни.

Тему дисертації затверджено вченою радою Вінницького національного технічного університету (протокол № 5 від 22 грудня 2011 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 28 лютого 2012 р.).

Мета дослідження – визначити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови, що сприятимуть ефективному формуванню риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів у процесі їх підготовки в магістратурі.

Відповідно до мети визначено такі **задачі дослідження**:

1. З'ясувати сутність, структуру й особливості змісту поняття «риторична культура викладача технічного університету».
2. Визначити критерії, показники та охарактеризувати рівні сформованості риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів.
3. Обґрунтувати педагогічні умови формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів та розробити методику їх реалізації в процесі магістерської підготовки.
4. Розробити модель формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів та експериментально перевірити ефективність обґрунтованих педагогічних умов.
5. Розробити методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів у процесі їх підготовки в магістратурі.

Об'єкт дослідження – підготовка магістрів у технічному університеті.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів та методика їх реалізації в процесі магістерської підготовки.

Гіпотеза дослідження – формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів буде ефективним, якщо в процесі магістерської підготовки забезпечити реалізацію таких педагогічних умов: спрямованість формування риторичної культури магістрантів на майбутню науково-педагогічну діяльність; застосування інтерактивної педагогічної технології формування риторичної культури магістрантів у межах навчального курсу риторики; упровадження дистанційного навчання риторики; створення навчального риторичного середовища шляхом інтеграції гуманітарних дисциплін і позанавчальних заходів у технічному університеті.

Для вирішення поставлених задач і перевірки гіпотези було використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – ретроспективний і порівняльний аналіз наукової літератури, синтез, класифікація, узагальнення і систематизація даних з метою вивчення стану проблеми дослідження, з'ясування сутності та структури його базових понять, обґрунтування педагогічних умов формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів; моделювання – для розробки моделі зазначеного процесу; *емпіричні* – анкетування, інтерв'ю, бесіди, тестування з метою вивчення компонентів РК; спостереження, ранжування, рейтинг, метод експертної оцінки й узагальнення незалежних характеристик, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний) – для визначення стану сформованості РК майбутніх викладачів технічних університетів і перевірки ефективності обґрунтованих педагогічних умов формування риторичної культури магістрантів; *методи математичної*

статистики – t-критерій Стьюдента для підтвердження статистичної достовірності отриманих результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше: обґрунтовано педагогічні умови формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів (спрямованість формування риторичної культури магістрантів на майбутню науково-педагогічну діяльність; застосування інтерактивної педагогічної технології формування риторичної культури магістрантів у межах навчального курсу риторики; упровадження дистанційного навчання риторики; створення навчального риторичного середовища шляхом інтеграції гуманітарних дисциплін і позанавчальних заходів у технічному університеті) та розроблено методику їх реалізації в процесі магістерської підготовки;

розроблено модель формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів на засадах єдності раціонального, морального, емоційного в педагогічній діяльності, яка складається з концептуально-цільового, змістового, організаційно-діяльнісного, діагностико-результативного блоків;

удосконалено сутність і зміст поняття «риторична культура викладача технічного університету» (багатовимірне особистісне утворення, що містить сукупність засвоєних риторичних знань та умінь, гуманістично, ціннісно та педагогічно орієнтованих норм риторичної діяльності, а також індивідуально-творчого стилю її реалізації з метою педагогічного впливу на особистісний розвиток і професійне становлення майбутніх фахівців технічної сфери); критерії (мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-творчий, мовностилістичний, особистісно-виконавський), показники та характеристику рівнів (низького, середнього, достатнього та високого) сформованості риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів;

подальшого розвитку набули методи (у тому числі інформаційно-комунікаційні та дистанційні), засоби й організаційні форми навчання риторики у вищій школі (форум, конкурс промов, риторичне вправляння, риторична гра, дискусія, тренінг, мікровикладання, конкурс педагогічної майстерності), ідея гуманізації та гуманітаризації технічної освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в їх достатній готовності до впровадження в систему професійної підготовки магістрів у технічних університетах.

Розроблено та впроваджено навчальну програму дисципліни «Основи риторики», методичні матеріали «Практикум з риторики», дистанційний курс риторики, методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів, навчальний посібник «Етика ділових відносин». Зазначені матеріали можуть бути використані іншими ВНЗ України для розробки курсу риторики з метою підготовки майбутніх викладачів. Результати дослідження можуть застосовуватись при складанні навчальних планів, програм, навчальних посібників для технічних університетів.

Результати дослідження впроваджено в навчальний процес Вінницького національного технічного університету (довідка № 15–81 від 25.06.2014 р.), Національного технічного університету «Харківський політехнічний університет» (довідка № 66–08–324/360 від 21.07.2014 р.), Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (довідка № 3010/522 від 11.11.2014 р.), Хмельницького національного університету (довідка № 128/101 від 19.12.2014 р.), Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (довідка № 17/371 від 20.01.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі подані в дисертації наукові результати є здобутком автора. У науковій статті [9], написаній у співавторстві з О. Діденком, особистим внеском здобувача є визначення й обґрунтування педагогічних умов формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів. У навчальному посібнику [18], підготовленому в співавторстві з О. Леським та ін., особистим внеском здобувача є розробка та написання змісту розділу 3 – «Ділове спілкування».

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та результати дослідження було презентовано на конференціях: *міжнародних науково-практичних* – «Гуманізм та освіта» (Вінниця, 2004 р., 2006 р.), «Проблеми та технології підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації в умовах інноваційного розвитку суспільства» (Вінниця, 2013 р.), «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (Ялта, 2013 р.); «Сучасні тенденції в науці й освіті» (Ольштин, 2014 р.); *науково-практичній* – «Гуманістична місія освіти» (Вінниця, 2000 р.); *науково-методичній* – «Проблеми гуманізму і освіти» (Вінниця, 2002 р.).

Публікації. Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано у 18 наукових працях, із них 8 статей (1 – у співавторстві) – у фахових виданнях України в галузі педагогіки, 1 стаття – у періодичному виданні іноземної держави, 7 публікацій – у матеріалах наукових конференцій, 1 методичні вказівки, 1 навчальний посібник (у співавторстві).

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 275 найменувань, та 20 додатків на 77 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 282 сторінки. Обсяг основного тексту складає 176 сторінок і містить 5 рисунків на 4 сторінках та 10 таблиць на 10 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **першому розділі** – «Теоретичні основи формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів» – узагальнено інформацію щодо стану проблеми дослідження в педагогічній теорії, підходи до визначення поняття «риторична культура педагога»; з’ясовано сутність, структуру, зміст риторичної культури (далі – РК) викладача технічного університету; досліджено наукові підходи до її формування.

За результатами порівняльно-співставного аналізу праць українських та зарубіжних учених досліджуваної царини виявлено такі підходи до визначення

поняття «риторична культура»: нормативно-технологічний (Н. Іполітова, Т. Ладиженська, А. Уварова та ін.), культурологічний (Л. Аксьонова, О. Волков, І. Штрекер та ін.), ціннісний (Н. Голуб, З. Курцева, О. Редько та ін.), гуманістичний (А. Михальська, Г. Сагач та ін.). З урахуванням цих підходів риторичну культуру викладача технічного університету визначено як багатовимірне особистісне утворення, що містить сукупність засвоєних риторичних знань та умінь, гуманістично, ціннісно та педагогічно орієнтованих норм риторичної діяльності, а також індивідуально-творчого стилю її реалізації з метою педагогічного впливу на особистісний розвиток і професійне становлення майбутніх фахівців технічної сфери.

У розробці структури досліджуваного поняття враховано функціональні особливості мовленнєвої, комунікативної діяльності, педагогічного спілкування (І. Зимня, О. Леонтьєв, В. Сухомлинський та ін.), переваги й недоліки наявних структур РК фахівця (Я. Білоусова, А. Первушина, Г. Сагач та ін.) та специфіку викладання в технічному університеті. Отож, у РК викладача технічного університету виокремлено чотири компоненти: мотиваційно-ціннісний; інтелектуально-творчий; мовностилістичний; особистісно-виконавський.

В обґрунтуванні процесу формування РК майбутніх викладачів технічних університетів було враховано положення: філософії техніки про співвідношення технічного й гуманістичного (Н. Бердяєв, Ж. Еллюль та ін.); комунікативної філософії про заміну суб'єкт-об'єктних світоглядних орієнтирів цінностями діалогу (М. Бахтін, Ю. Хабермас та ін.); західних риторів про персвазивну комунікацію (К. Берк, Л. Бітцер та ін.); загальної й риторичної дидактики щодо оптимізації педагогічного процесу (Н. Голуб, О. Пометун, С. Сисоєва та ін.), магістерської підготовки (С. Вітвицька, О. Гура та ін.), підготовки фахівців у технічних ВНЗ (О. Коваленко, О. Романовський та ін.).

У результаті творчого осмислення зазначених досліджень і узагальнення педагогічного досвіду встановлено, що формування РК майбутніх викладачів технічних університетів – це цілеспрямований процес і результат опанування риторичних знань, набуття риторичних умінь, утворення професійно важливих якостей особистості, засвоєння й прийняття риторичних цінностей та ідеалу, утворення спрямованості на риторичне самовдосконалення.

Визначено, що формування РК майбутніх викладачів технічних університетів має бути: реалізованим у контексті антропоцентричної особистісно-творчої освітньої парадигми, заснованим на принципі гармонії знань і моральності, спрямованим на подолання загальних та специфічних проблем педагогічного дискурсу в технічному університеті.

З'ясування сутності, структури та змісту РК, узагальнення наявних у педагогічній теорії наукових підходів до її формування в студентів ВНЗ дало змогу перейти до виконання ключового наукового завдання дослідження.

У **другому розділі** – «Обґрунтування педагогічних умов та моделі формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів» – подано критерії, показники, характеристику рівнів і реальний стан сформованості РК майбутніх викладачів технічних університетів;

обґрунтовано педагогічні умови та розроблено модель формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів.

Критеріями сформованості РК викладача технічного університету, у розробці яких було взято до уваги наукові розвідки Н. Голуб, Л. Горобець, В. Тарасової та ін., емпіричний досвід науково-педагогічного складу ВНТУ, є: мотиваційно-ціннісний (визначає ставлення до професійної риторичної діяльності, мотивацію її здійснювати, риторичні цінності, уявлення про професійний риторичний ідеал, прагнення до самовдосконалення); інтелектуально-творчий (визначає знання з риторики, розуміння риторичних понять, риторичне мислення, уміння текстотворення, здатність до рефлексії); мовностилістичний (визначає правильність, точність, багатство, доречність, виразність, чистоту мовлення), особистісно-виконавський (визначає психологічну готовність до виступу перед аудиторією, виразність інтонації, уміння використовувати невербальні засоби й встановлювати контакт з аудиторією, здатність до педагогічного впливу).

З використанням рівневого підходу в діагностиці встановлено, що РК може виявлятися на рівнях: низькому (репродуктивному), середньому (стереотипному), достатньому (продуктивному), високому (рівні творчої свободи).

Визначення критеріїв, показників і рівнів, а також методів для встановлення кількісних і якісних даних (тести для перевірки знань з риторики, творчі завдання на виявлення риторичних умінь, авторські опитувальники та визнані психологічні й інтелектуальні тести, критеріальна схема аналізу риторичної діяльності для експертного оцінювання) надало можливість з'ясувати реальний стан і визначити чинники сформованості РК у магістрантів.

Дослідженням було охоплено 600 студентів 1–4 курсів ВНТУ (опитування щодо чинників розвитку їхньої мовленнєвої культури, 2000–2004 р.) та 214 магістрантів контрольних груп на аналітично-констатувальному етапі експерименту (діагностика стану сформованості РК, 2007–2010 р.). За результатами цих досліджень: 1) виокремлено чинники низького рівня мовленнєвої культури студентів (брак активного мовлення на заняттях зі спеціальних дисциплін, «меншовартість» гуманітарних дисциплін у технічному ВНЗ, розповсюдження індиферентного ставлення до проблем мови і мовлення, здебільшого репродуктивне навчальне мовлення тощо); 2) виявлено резерви для вдосконалення формування й підвищення рівня РК магістрантів: 27,10 % магістрантів здобули високий рівень РК, а 13,55 % залишилися на низькому рівні після вивчення курсу риторики. Отримані результати засвідчили наявність проблем у формуванні РК магістрантів, що потребувало обґрунтування педагогічних умов, за яких цей процес буде більш ефективним.

На основі висновків аналітично-констатувального етапу експерименту, аналізу пропонованих науковцями (Л. Аксьоновою, Т. Габдурахімовою та ін.) умов формування РК студентів ВНЗ, положень дидактики вищої школи визначено такі необхідні та достатні педагогічні умови формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів у процесі магістерської підготовки: 1) *спрямованість формування риторичної культури магістрантів*

на майбутню науково-педагогічну діяльність (обґрунтовано вимогою посилення й покращення професійної спрямованості навчання, специфікою магістерської підготовки, у межах якої відбувається становлення науково-педагогічної технічної еліти, ефективністю риторики у формуванні педагогічної свідомості, цінностей, ідеалів); 2) *застосування інтерактивної педагогічної технології формування риторичної культури магістрантів у межах навчального курсу риторики* (обґрунтовано її системним впливом на всі компоненти РК та затребуваністю «гнучкої педагогіки» підготовки інженерів (термін В. Шубіна), що актуалізує формування особистісно, професійно, соціально значущих якостей, ціннісно орієнтовного інженерно-гуманітарного мислення студентів, здатність до взаємодії, навчання впродовж життя); 3) *упровадження дистанційного навчання риторики* (обґрунтовано вимогами інформаційного суспільства та гуманізації освіти; професійною спрямованістю магістрантів; обмеженою кількістю годин, що відведено на аудиторне навчання, та великим обсягом самостійної роботи магістрантів); 4) *створення навчального риторичного середовища шляхом інтеграції гуманітарних дисциплін і позанавчальних заходів у технічному університеті* (обґрунтовано зрослими й новими вимогами до якості й характеру освіти, масштабністю завдання риторики – навчити ефективної мисленнєво-мовленнєвої діяльності від народження ідеї до її реалізації в тексті та виголошення).

З урахуванням положень педагогічного моделювання (А. Ашеров, О. Козирева, В. Петрук та ін.) розроблено *модель* формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів, мета якої – цілісно й наочно подати зазначений процес, упорядкувати його складники, виявити їх взаємозалежність (рисунок 1). Оскільки педагогічні умови є компонентом формування РК, модель покликана показати їхнє місце та зв’язок з іншими компонентами процесу (підходами до навчання, принципами, змістом навчання тощо). Це сприяло впровадженню умов у педагогічну практику.

У **третьому розділі** – «Організація та методика дослідно-експериментальної роботи» – описано етапи, зміст, методику експерименту, подано його результати, сформульовано методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів.

Експериментальне дослідження відбувалося поетапно: аналітично-констатувальний (2007–2010 р.), формувальний (2010–2013 р.), етап аналізу, узагальнення й упровадження результатів (2014 р.). Загалом в експерименті взяли участь 424 магістранти ВНТУ: 214 магістрантів контрольних груп (далі – КГ) та 210 магістрантів експериментальних груп (далі – ЕГ). До складу КГ і ЕГ були включені всі магістранти зазначених років констатувального та формувального етапів. При цьому зрізи вхідного контролю в дисципліні «Основи риторики» впродовж більш ніж 10 років показували сталість результатів. Отже, повністю дотримано вимоги до експериментального педагогічного дослідження про відповідність об’єкта експерименту за кількісними та якісними показниками серединному рівню магістрантів технічних університетів.

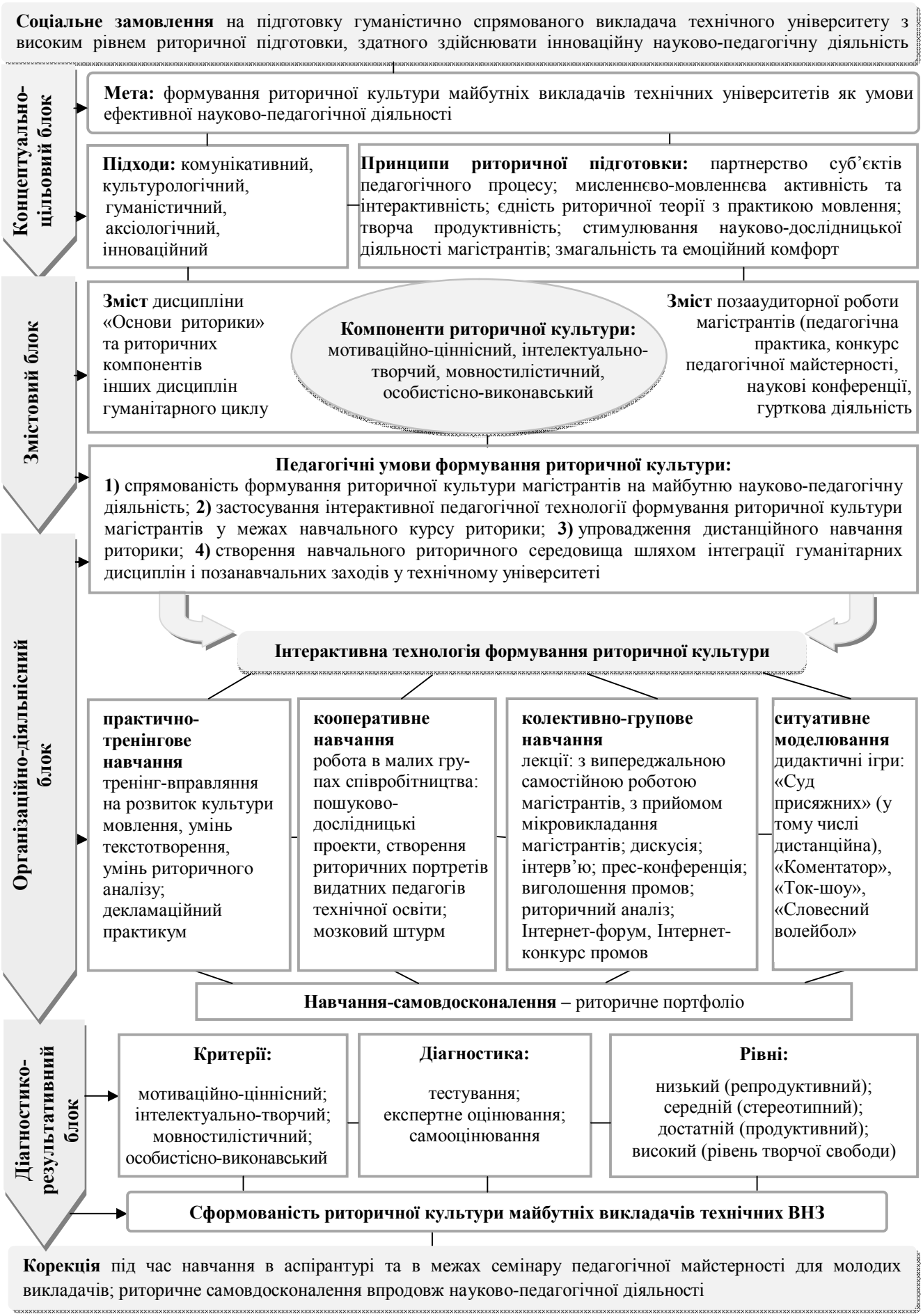

Рисунок 1 – Модель формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів

На підставі результатів педагогічних спостережень, а також ураховуючи обмежену кількість магістрантів одного набору, було запроваджено послідовне проведення контрольного та формувального етапів експерименту.

Визначені педагогічні умови формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів було впроваджено під час формувального етапу з магістрантами ЕГ.

Спрямованість формування риторичної культури магістрантів на майбутню науково-педагогічну діяльність реалізовано в змістових та організаційно-методичних зв'язках риторики з психолого-педагогічними дисциплінами магістерської підготовки, педагогічною практикою, конкурсом педагогічної майстерності. Для занять з риторики було розроблено дидактичний матеріал, який сприяв становленню педагогічної аксіосфери магістрантів, у тому числі їхньої майбутньої відповідальності за підготовку інженерів з огляду на техногенні небезпеки сучасного світу. Було використано педагогічно значущі методи навчання риторики: дискусія, гра, мікровикладання тощо. Методом навчання в малих групах співробітництва реалізовано навчально-дослідницькі проекти «Засоби виразності в академічному красномовстві», «Риторичний портрет видатного діяча технічної освіти».

Застосування інтерактивної педагогічної технології формування риторичної культури магістрантів у межах навчального курсу риторики передбачало засвоєння історії й теорії риторики, формування риторичних умінь текстотворення, взаємодії зі слухачами, техніки мовлення, рефлексії. Для цього було реалізовано такі форми та методи навчання риторики: підготовка й виголошення промови як ключовий інтегральний метод, що формує весь комплекс риторичних умінь; риторична гра, що активізує мисленнєво-мовленнєву діяльність та взаємодію магістрантів («Словесний волейбол», «Коментатор», «Ток-шоу» тощо); риторичне портфоліо, що забезпечило персоналізацію навчання; риторичне вправляння, в якому враховано контекст навчання в технічному університеті (вправи на розвиток риторичного мислення; прогностичних, конструктивних, текстотворчих риторичних умінь; мовностилістичні, психотренінгові); декламаційний практикум, що складався з вправляння у фонаційному диханні, артикуляційної гімнастики, виразного читання. Лекції з риторики з використанням проблемних запитань, прийому мікровикладання та випереджальною самостійною роботою також активізували мисленнєво-мовленнєву діяльність магістрантів. Засвоєння технології риторичної діяльності, вправляння у творенні риторичних текстів передбачало вплив на конструктивно-технічне мислення майбутніх викладачів, яке набувало при цьому необхідних для педагога ознак гуманітарного мислення.

Основою *дистанційного навчання риторики* стала інтенсивна, цілеспрямована творча й рефлексивна риторична діяльність магістрантів, яку вони виконували в зручному місці в зручний час. Таку можливість забезпечив авторський дистанційний курс [http://elearn.vntu.edu.ua/]. У використанні дистанційних методів (самонавчання магістрантів із забезпеченням їх навчально-методичними матеріалами; колективне активне й інтерактивне навчання-практика: форум, дискусія, дидактична гра «Суд присяжних»,

конкурс промов, риторичний аналіз тексту; тестовий контроль) застосовано зв'язок аудиторного й віртуального навчального простору. Важливим методом і формою навчального дистанційного спілкування магістрантів став форум, мета якого засвоїти сутність і значення продуктивного кооперативного спілкування на засадах взаємоповаги й взаєморозуміння.

Педагогічну умову *«створення навчального риторичного середовища шляхом інтеграції гуманітарних дисциплін і позанавчальних заходів у технічному університеті»* було реалізовано за допомогою: 1) міжпредметних зв'язків (виявлення риторичного компоненту в інших гуманітарних дисциплінах) та зв'язків між дисциплінами й позанавчальними заходами; 2) єдності підходів у викладанні; 3) партнерства як особливої форми комунікативної взаємодії викладачів і студентів; 4) застосування інтерактивних методів навчання, що стимулюють мовленнєтворчу активність студентів; 5) єдності риторичних вимог викладачів до оцінки творчих письмових робіт та усних відповідей студентів. У межах дисциплін навчального риторичного середовища («Українська мова за професійним спрямуванням», «Ділова етика та культура професійного спілкування», «Історія української культури», «Методика педагогічної майстерності», «Філософські проблеми науки і техніки» тощо) здійснено вплив на формування мотивації до риторичної діяльності, інженерно-гуманітарного ціннісного мислення студентів, значно збільшено обсяг їхньої мисленнєво-мовленнєвої практики, прилюдних виступів. Вагомим проектом навчального риторичного середовища став конкурс педагогічної майстерності магістрантів, який суттєво вплинув на риторично-педагогічну спрямованість майбутніх викладачів.

Ефективність упроваджених на формувальному етапі експерименту педагогічних умов доведена високими показниками сформованості РК магістрантів ЕГ (таблиці 1 та 2).

Таблиця 1 – Числові значення показників сформованості риторичної культури в магістрантів контрольної (n = 214) та експериментальної (n = 210) груп (за 4-бальною шкалою)

Критерії	*КГ*			*ЕГ*		
	До експерименту	Після експерименту	Ефективність (%)	До експерименту	Після експерименту	Ефективність (%)
Мотиваційно-ціннісний	2,24	2,56	8,00	2,37	3,55	29,50
Інтелектуально-творчий	2,39	3,14	18,75	2,40	3,39	24,75
Мовностилістичний	2,67	2,97	7,50	2,77	3,29	13,00
Особистісно-виконавський	1,91	2,26	8,75	1,97	3,13	29,00
Загальний результат за всіма критеріями	2,30	2,73	10,75	2,38	3,34	24,00

Найбільші розбіжності результатів КГ та ЕГ на кінець експерименту порівняно з результатами, що були отримані на його початку, виявлено за мотиваційно-ціннісним критерієм: у КГ виявлено зростання на 8 %, тоді як в ЕГ – на 29,5 %. Це підтверджує ефективність пропонованої методики у формуванні

мотиваційно-ціннісного компоненту РК. Суттєві результати як ЕГ (зростання на 24,75 %), так і КГ (зростання на 18,75 %) за інтелектуально-творчим критерієм пояснюємо вмінням магістрантів (у переважній більшості випадків студентів-відмінників) здобувати знання, у тому числі самостійно. При цьому, вищі результати ЕГ підтверджують ефективність лекційного викладання з максимальною активізацією мисленнєво-мовленнєвої діяльності магістрантів, збільшення й урізноманітнення досвіду текстотворення та риторичної рефлексії, у тому числі й за рахунок упровадження дистанційних методів навчання.

Результати ЕГ *за мовностилістичним критерієм* (зростання на 13 %) пов'язані з тим, що, хоча в курсі риторики ми не ставили суто лінгводидактичні завдання, але збільшення практики активного мовлення, текстотворення, аналізу, вправляння у виразності мовлення тощо сприяли покращенню результатів за цим критерієм. Значне зростання на 29 % на кінець експерименту результатів ЕГ за *особистісно-виконавським критерієм* підтверджує доцільність застосування декламаційного практикуму, створення умов максимальної усномовленнєвої активності магістрантів в атмосфері доброзичливості та взаємопідтримки, участь у конкурсі педагогічної майстерності тощо.

Розподіл магістрантів ЕГ та КГ за *рівнями сформованості* РК подано в таблиці 2.

Таблиця 2 – Розподіл магістрантів контрольної (n = 214) та експериментальної (n = 210) груп за рівнями сформованості риторичної культури до та після експерименту

Рівні	До експерименту				Після експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
високий	31	14,49	31	14,76	58	27,10	112	53,33
Достатній	56	26,17	63	30,00	71	33,18	69	32,86
Середній	73	34,11	70	33,33	56	26,17	19	9,05
Низький	54	25,23	46	21,91	29	13,55	10	4,76
Усього	214	100	210	100	214	100	210	100

Випадковість розходжень числових даних до експерименту та невипадковість після експерименту підтверджено за допомогою t-критерію Ст'юдента для залежних вибірок: $t_{\text{до експ.}} \approx 0{,}385 < 3$; $t_{\text{після експ.}} \approx 3{,}508 > 3$ ($p \leq 0{,}005$). Це свідчить про ефективність педагогічних умов формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів та методики їх реалізації в процесі магістерської підготовки.

Результатом дослідно-експериментальної роботи стали рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування РК майбутніх викладачів технічних університетів, а саме: 1) акцентувати значущість РК у зміцненні гуманістичної аксіосфери майбутнього педагога; 2) спрямувати інтерактивне навчання риторики на розвиток творчого мисле-мовлення магістрантів, їхньої здатності до риторичної взаємодії й впливу; 3) організувати риторичне вправляння відповідно до алгоритму риторичної діяльності, спрямувати його на

розвиток продуктивності, критичності, відкритості, асоціативності мислення; 4) використати методи дискусії, інтерв'ю, які розвивають «чуття» іншої людини, «чуття» часу, акцентують діалогічність педагогічного процесу; 5) приділити прискіпливу увагу особистісно-виконавському компоненту РК магістрантів, через який здебільшого буде реалізовано пафос і етос майбутньої викладацької діяльності, для формування цього компоненту застосувати тренінг; 7) стимулювати магістрантів створювати риторичні портфоліо своєї навчально-пізнавальної, творчо-риторичної та рефлексивно-риторичної діяльності; 8) запровадити дистанційне навчання риторики на засадах змістового й організаційного зв'язку з аудиторним навчанням, зумовити активність дистанційної логосфери взаємодією її учасників; 9) ініціювати риторично значущі позанавчальні заходи в межах гуманітарних і технічних дисциплін, що забезпечить сталість навчального риторичного середовища.

ВИСНОВКИ

У дослідженні подано результати теоретико-методичного обґрунтування й експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів у процесі магістерської підготовки.

1. Формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів є необхідною складовою їх підготовки в магістратурі. Риторика не лише розвиває здібність до професійної мисленнєво-мовленнєвої діяльності, а в цілому спрямована на становлення гуманістично орієнтованого педагога.

Дослідження сутності й змісту риторичної культури засвідчило деяку категорійну дифузність означеного поняття. Виявлено такі основні підходи до визначення риторичної культури особистості, у тому числі педагога: нормативно-технологічний, культурологічний, ціннісний, гуманістичний. З урахуванням положень цих підходів риторичну культуру викладача технічного університету визначено як багатовимірне особистісне утворення, що містить сукупність засвоєних риторичних знань та умінь, гуманістично, ціннісно та педагогічно орієнтованих норм риторичної діяльності, а також індивідуально-творчого стилю її реалізації з метою педагогічного впливу на особистісний розвиток і професійне становлення майбутніх фахівців технічної сфери.

Структурними складовими риторичної культури викладача технічного університету є мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-творчий, мовностилістичний, особистісно-виконавський компоненти.

2. Трактування риторичної культури як багатовимірного особистісного утворення, а її структури як єдності чотирьох компонентів обумовлюють необхідність оцінки рівня її сформованості в магістрантів за такими критеріями: мотиваційно-ціннісним (визначає ставлення до професійної риторичної діяльності, мотивацію її здійснювати, риторичні цінності, уявлення про професійний риторичний ідеал, прагнення до самовдосконалення); інтелектуально-творчим (визначає знання з риторики, розуміння риторичних понять, риторичне мислення, уміння текстотворення, здатність до рефлексії); мовностилістичним (визначає правильність, точність, багатство, доречність,

виразність, чистоту мовлення), особистісно-виконавським (визначає психологічну готовність до виступу перед аудиторією, виразність інтонації, уміння використовувати невербальні засоби й встановлювати контакт з аудиторією, здатність до педагогічного впливу).

Визначені показники риторичної культури можуть бути виявлені на низькому, середньому, достатньому, високому рівнях.

Встановлено, що реальний стан сформованості риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів обумовлено, серед іншого, браком активної мовленнєвої діяльності студентів на заняттях зі спеціальних дисциплін, «меншовартістю» гуманітарних дисциплін у технічних ВНЗ, переважанням репродуктивного навчального мовлення. У викладанні риторики виявлено брак формування гуманістичних риторичних цінностей, мотивації до риторичної педагогічної діяльності. Обсяг спеціальної дисципліни не є достатнім, а сама вона не є самодостатньою для ефективного формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів, що вимагає пошуку інноваційних підходів до вирішення досліджуваної проблеми.

3. Педагогічними умовами формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів у процесі магістерської підготовки є: 1) спрямованість формування риторичної культури магістрантів на майбутню науково-педагогічну діяльність; 2) застосування інтерактивної педагогічної технології формування риторичної культури магістрантів у межах навчального курсу риторики; 3) упровадження дистанційного навчання риторики; 4) створення навчального риторичного середовища шляхом інтеграції гуманітарних дисциплін і позанавчальних заходів у технічному університеті.

Методика реалізації цих педагогічних умов спрямована на подолання загальних проблем педагогічного дискурсу (авторитаризм, педагогічну нечутливість, суб’єкт-об’єктність навчального процесу, брак зворотного зв’язку тощо) та специфічних проблем викладання в технічному університеті: домінування логосу (раціонально-логічної, знанієвої складової педагогічного мовлення), брак етосу (морально-ціннісної складової) та пафосу (емоційної складової). У методиці використано систему авторських риторичних вправ, ігор, проектів для аудиторної, дистанційної та самостійної роботи магістрантів, що забезпечують формування мотивації здійснювати риторичну педагогічну діяльність, розвиток риторичного мислення; засвоєння алгоритму риторичної діяльності; риторичних цінностей, риторичного ідеалу викладача технічного університету, прагнення до самовдосконалення. Методика також передбачає широку інтеграцію гуманітарних дисциплін та позанавчальних заходів, які містять риторичний потенціал. Це суттєво впливає на формування гуманістичної спрямованості та педагогічно значущих якостей магістрантів (рефлексивність; товариськість; тактовність; здатність до емпатії, співробітництва).

4. Модель формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів унаочнює особливості і структуру цього процесу і містить: методологічні підходи, що зумовлені метою (комунікативний, гуманістичний, культурологічний, аксіологічний, інноваційний); принципи

навчання риторики (партнерства у взаємостосунках між викладачем і магістрантами; мисленнєво-мовленнєвої активності та інтерактивності; єдності риторичної теорії з практикою мовлення; самостійності та вибору індивідуальної освітньої траєкторії; творчої продуктивності; стимулювання науково-дослідницької діяльності; змагальності та емоційного комфорту); змістовий блок, що об'єднує риторику та інші гуманітарні дисципліни й позанавчальну діяльність студентів; інтерактивну технологію формування риторичної культури, що має також дистанційну складову; діагностику сформованості риторичної культури.

Експеримент підтвердив ефективність педагогічних умов формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів та передбачених ними педагогічних форм, методів, засобів і надав змогу виявити позитивну динаміку результатів експериментального навчання магістрантів. Кількість магістрантів експериментальних груп, які виявили високий рівень риторичної культури на кінець експерименту, збільшилася на 38,57 % і склала 53,33 %. Загалом, ефективність формування риторичної культури в експериментальних групах щодо контрольних склала 13,25 %. Це є підтвердженням того, що висунута в роботі гіпотеза є правильною, мети дослідження досягнуто, а визначені задачі реалізовано. Відтак, обґрунтовані педагогічні умови, методика їх реалізації, а також модель формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів можуть бути рекомендовані для використання в інших технічних ВНЗ.

5. За результатами експериментальної роботи розроблено методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів, їх систематизовано відповідно до структурних компонентів риторичної культури та педагогічних умов її формування. Виконання рекомендацій забезпечує реалізацію актуального в навчальному процесі в технічному університеті принципу гармонії знань і моральності, обґрунтованого В. Сухомлинським: від культури слова до емоційної культури, від емоційної культури до культури моральних відносин. В експериментальній роботі цей принцип перетворено на механізм втілення засадничої ідеї формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів: через усвідомлення, засвоєння й реалізацію в педагогічній риторичній діяльності триєдності логосу, етосу, пафосу – до виховання гармонійно розвинених інженерів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів. Подальшого вивчення потребують питання: риторичних жанрів академічного мовлення й реалізації жанрового підходу в навчанні риторики майбутніх викладачів технічних університетів; дистанційного навчання риторики; європейського та світового педагогічного досвіду викладання риторики в технічних університетах; риторизації навчально-виховного процесу в технічному університеті.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати

1. **Залюбівська, О. Б.** Педагогічні засади формування риторичної культури особистості / О. Б. Залюбівська // Вісник Вінницького політехнічного інституту: наук. журнал / голов. ред. Б. І. Мокін. – Вінниця : ВНТУ, 2007. – № 6(75). – С. 126–132.

2. **Залюбівська, О. Б.** Використання дистанційних технологій навчання в процесі розвитку риторичної культури як складової педагогічної майстерності майбутніх викладачів технічного ВНЗ / О. Б. Залюбівська // Вісник Вінницького політехнічного інституту : наук. журнал / голов. ред. Б. І. Мокін. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – № 2. – С. 177–181.

3. **Залюбівська, О. Б.** Риторична культура у колі суміжних понять (до питання визначення риторичної культури) / О. Б. Залюбівська // Вісник Вінницького політехнічного інституту : наук. журнал / голов. ред. Б. І. Мокін. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – № 6(105). – С. 42–47.

4. **Залюбівська, О. Б.** Використання технології портфоліо у процесі формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних ВНЗ / О. Б. Залюбівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : зб. наук. праць / редкол. : В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2013. – Випуск 39. – С. 162–166.

5. **Залюбівська, О. Б.** Педагогічна модель формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів / О. Б. Залюбівська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. – Випуск 39. – С. 214–219.

6. **Залюбівська, О. Б.** Риторична культура викладача технічного університету: структурні особливості [Електронний ресурс] / Залюбівська Оксана Броніславівна // Освітологічний дискурс : електрон. наук. фах. вид. / голов. ред. Огнев'юк В. О. – 2014. – № 3(7). – С. 68–79. – Режим доступу : http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal /article/view/133#.VZe0lBvtmko.

7. **Залюбівська, О. Б.** Формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів в умовах магістерської підготовки: результати педагогічного експерименту / Залюбівська О. Б. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : «Психологія і педагогіка» : зб. наук. праць / голов. ред. Пасічник І. Д. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. – Вип. 29. – С. 111–115.

8. **Залюбивская, О. Б.** Дистанционные методы формирования риторической культуры будущих преподавателей технических университетов / О. Б. Залюбивская // Дистанционное и виртуальное обучение / гл. ред. Письменский Г. И. – М. : Изд-во СГУ, 2015. – № 1. – С. 72–79.

9. **Залюбівська, О. Б.** Педагогічні умови формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів [Електронний ресурс] /

Оксана Броніславівна Залюбівська, Олександр Васильович Діденко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. / голов. ред. Діденко О. В. – 2015. – Вип. 2. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2015_2_10.pdf.

Опубліковані праці апробаційного характеру

10. **Залюбівська, О. Б.** Деякі проблеми мовленнєвої культури студентів та шляхи їх подолання / О. Б. Залюбівська // Гуманістична місія освіти : зб. доповідей наук.-практ. конф. (Вінниця, 6–7 червня 2000 р.) / наук. ред. Б. І. Мокін. – Вінниця : УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2000. – С. 43–46.

11. **Залюбівська, О. Б.** Про визначення поняття «риторична культура» / О. Б. Залюбівська // Проблеми гуманізму і освіти : зб. матеріалів наук.-метод. конф. (Вінниця, 21–22 травня 2002 р) : у 2-х т. / редкол. : Б. І. Мокін [та ін.]. – Вінниця : Універсум – Вінниця, 2002. – Т. 2. – С. 200–204.

12. **Залюбівська, О. Б.** До проблеми педагогічної технології викладання риторики / О. Б. Залюбівська // Гуманізм та освіта : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця, 21–23 вересня 2004 р.) : в 2-х т. / редкол. : Б. І. Мокін [та ін.]. – Вінниця : УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2004. – Т. 1. – С. 160–164.

13. **Залюбівська, О. Б.** Дидактичні ігри у викладанні риторики / О. Б. Залюбівська // Гуманізм та освіта : зб. матеріалів VIII міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця, 19–21 вересня 2006 р.) / редкол. : Б. І. Мокін [та ін.]. – Вінниця : УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2006. – С. 332–334.

14. **Залюбівська, О. Б.** Риторична культура викладача технічного університету – необхідна умова педагогічної діяльності / Оксана Залюбівська // Проблеми та технології підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації в умовах інноваційного розвитку суспільства (ПНК–2013) : матеріали Міжнар. Інтернет-конф. (Вінниця, 2–4 квітня 2013 р.) / голов. ред. В. В. Грабко. – Вінниця : ВНТУ, 2013. – С. 104–107.

15. **Залюбівська, О. Б.** Використання інформаційних технологій навчання в процесі формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів / О. Б. Залюбівська // Вища освіта України : теорет. та наук.-метод. часопис / голов. ред. Віктор Андрущенко. – К. : Пед. преса, 2013. – № 3 (50). – Додаток 1 : Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – Т. 2. – С. 197–199.

16. **Залюбівська, О. Б.** Зміст та структура риторичної культури викладача технічного університету / Залюбівська О. Б. // Wspolczesne tendencje w nauce i edukacji : Zbior raportow naukowych (Olsztyn, 27–28.02.2014 r.). – Warszawa : Wydawca: Sp. zo.o. «Diamond trading tour», 2014. – С. 52–56.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати

17. **Залюбівська, О. Б.** Практикум з риторики. Методичні вказівки до виконання вправ та завдань з дисципліни «Основи риторики» для студентів спеціальності 7.050201 – «Менеджмент організацій» та магістрів усіх спеціальностей / уклад. О. Б. Залюбівська. – Вінниця : ВНТУ, 2007. – 74 с.

18. **Залюбівська, О. Б.** Етика ділових відносин : навч. посіб. / О. Й. Лесько, М. Д. Прищак, О. Б. Залюбівська, Г. Г. Рузакова. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 310 с.

АНОТАЦІЇ

Залюбівська О. Б. Формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів у процесі магістерської підготовки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2015.

У дослідженні визначено сутність і зміст риторичної культури викладача технічного університету на основі нормативно-технологічного, культурологічного, гуманістичного, ціннісного підходів. Визначено критерії, показники, рівні її сформованості. Обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних університетів: спрямованість формування риторичної культури магістрантів на майбутню науково-педагогічну діяльність; застосування інтерактивної педагогічної технології формування риторичної культури магістрантів у межах навчального курсу риторики; упровадження дистанційного навчання риторики; створення навчального риторичного середовища шляхом інтеграції гуманітарних дисциплін і позанавчальних заходів у технічному університеті. Розроблено модель цього процесу. За результатами дослідження підготовлено методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування риторичної культури магістрантів технічних університетів.

Ключові слова: риторична культура, майбутні викладачі технічних університетів, магістерська підготовка, педагогічні умови формування, модель.

Залюбивская О. Б. Формирование риторической культуры будущих преподавателей технических университетов в процессе магистерской подготовки. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, Хмельницкий, 2015.

В исследовании определены сущность и содержание риторической культуры преподавателя технического университета на основе нормативно-технологического, культурологического, гуманистического, ценностного подходов. Определены критерии, показатели, уровни ее сформированности. Обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия формирования риторической культуры будущих преподавателей технического университета: направленность формирования риторической культуры магистрантов на будущую научно-педагогическую деятельность; применение интерактивной педагогической технологии формирования риторической культуры магистрантов в рамках учебного курса риторики; внедрение дистанционного обучения риторики; создание учебной риторической среды

путем интеграции гуманитарных дисциплин и внеучебных мероприятий в техническом университете. Разработана модель этого процесса. По результатам исследования подготовлены методические рекомендации научно-педагогическому составу по формированию риторической культуры магистрантов технических университетов.

Ключевые слова: риторическая культура, будущие преподаватели технических университетов, магистерская подготовка, педагогические условия формирования, модель.

Zalyubivska O. B. Formation of rhetorical culture of future teachers of technical universities during the process of Master's preparation. – Manuscript Copyright.

The thesis is for obtaining the scientific degree of the candidate of pedagogical sciences in speciality 13.00.04 – theory and methods of professional education. – The National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, Khmelnytskyi, 2015.

The Dissertation is devoted to the formation of the rhetorical culture of future teachers of technical universities in the process of preparation for master's degree.

The importance of this process is determined not only by the development of ability to professional speech-thinking activity. During the formation of rhetorical culture in the personality structure of a Master's degree student techno-centric focus of an engineer is replaced by anthropocentric orientation of a teacher, Humanities and engineering thinking is being formed, the priorities of which are humanistic value of innovation of technological progress, the value of the human person, the value of the dialogue.

In the thesis, current approaches to defining the essence and content of the concept of «the rhetorical culture of the teacher» were analyzed. Given the generalizations of theoretical studies and specific training of students at technical universities the essence of rhetorical culture of teachers of technical universities was determined on the basis of the regulatory and technological, cultural, humanistic, value approach as multidimensional personal formation that contains a set of learned knowledge and rhetorical skills, humanistically, value, educationally oriented norms of rhetorical activities and individual creative style of its implementation for the purpose of pedagogical impact on personal development and professional development of future engineers. Its structure (motivational-value, intellectual-creative, linguistic-stylistic, personal-performing components) and its content that integrates knowledge of rhetoric, formed rhetorical skills, rhetorical and pedagogical values and qualities has been described. The criteria that correspond to the structural components, indices of criteria, levels (reproductive, stereotypical, productive level of creative freedom) and the real state of formation of rhetorical culture of future teachers of technical universities have been identified.

Necessary and sufficient pedagogical conditions are substantiated: 1) the directedness of the formation process of rhetorical culture of undergraduates to their future scientific and pedagogical activities (it was substantiated by the demand for strengthening and improvement of professional orientation training, specific of

Master's degree preparation, within which is the growth of scientific and pedagogical technical elite takes place, efficiency of rhetoric in shaping of pedagogical consciousness values, ideals); 2) the use of interactive educational technology of forming of rhetorical culture of undergraduates during the course of rhetoric (it was substantiated by its systemic impact on all components of rhetorical culture, the ability to form personally, professionally, socially important quality, value of engineering-humanitarian thinking student, the ability to interact, lifelong learning); 3) the introduction of distant learning of rhetoric (it was substantiated by requirements of the information society and humanization of education, professional orientation of Master's degree students, a limited number of hours that is given for classroom teaching, and a large load of independent work for Master's degree students); 4) the integration of humanities and extracurricular activities in technical university in order to create an educational rhetorical environment (it was substantiated by increased and new requirements for the quality and nature of education, the magnitude of the task of rhetoric – to learn effective mental-verbal activity from birth of an idea to its realization in the text and utterance).

Model of the formation of rhetorical culture of the future teachers of technical universities on the basis of the unity of the rational, moral, emotional in pedagogical activity has been developed, scientifically grounded and rooted in the process of preparation of the Master's degree student. It consists of conceptually-oriented, substantive, organizational-activity, diagnostic-result blocks. Pedagogical conditions are a component of formation of rhetorical culture, so the model is designed to show their place in this process and communication with other components (approaches to learning principles, learning content, etc.). This contributed to the introduction of conditions in teaching practice.

The technology of implementation of pedagogical conditions in Master training has been developed and implemented. The effectiveness of pedagogical conditions of formation of rhetorical culture of future teachers of technical universities has been experimentally tested and proven. The positive dynamics of the experimental training of Master's degree students has been identified. The effectiveness of the formation of rhetorical culture in the experimental group relative to the control group was 14 %.

In the result of research the methodical recommendations for scientific and pedagogical staff with regards to formation of rhetorical culture of future teachers of technical universities have been elaborated. Recommendations were structured according to the structural components of rhetorical culture and pedagogical conditions of its formation. Implementation of the recommendations ensures the implementation of the principle, which is important for the education in Technical University – the principle of harmony of knowledge and morality «from culture of word to emotional culture, from emotional culture to culture of moral relations».

Key words: rhetorical culture, future teachers of technical universities, master's preparation, pedagogical conditions of formation, model.

Підписано до друку 21.08.2015 р. Формат 60×84/16.
Умов. друк. арк. 1.5. Тираж 120 прим. Замов. № _____ ОД.
Видавництво Національної академії ДПСУ